

Jobbágy István

A baptista énekeskönyv szöveganyaga*

Az 1960-ban megjelent és jelenleg használatos baptista gyülekezeti (nép)énekeskönyv szöveganyagának fő vonulatát a megelőző énekeskönyvekből átvett, az idő rostjában fennmaradt szövegek alkotják. A „Kis Zsol-tár” 1893-ban jelent meg 250 énekkel, majd 1896-ban a „Sion Énekei” 222 énekkel, végül pedig, ami egy új korszak kezdetét jelentette: „A hit hangjai” első kiadása 1906-ban 768 gyülekezeti énekkel, 10 ezer példányban hagyta el a sajtót. Ez az énekeskönyv 15 kiadást ért meg, több, mint 100 ezres példányszámmal: legutóbb 1996-ban adtuk ki 2000 példányban.

Jobbágy István a neszélyi baptista gyülekezet presbitere, egyházi karnagy, énekszövegíró.

A baptista énekeskönyv története három korszakra tagolódik: az első az 1860–1940 közötti, a második az 1940–1960 közötti, s 1960-tól számítjuk a jelenlegi korszakot. E korszakok a szövegtörténet szempontjából is bizonyos különbözőségeket mutatnak.

Mintthogy az 1846-ban induló, újabbkori magyarországi baptizmus a németországi baptisták közvetítésével és támogatásával vert gyökeret, érthető, hogy az énekek is elsősorban német földről érkeztek hazánkba. A korai énekeskönyvkiadványok fordítási kísérletei után látott hozzá egy öttagú munkaközösség, hogy szinte egy esztendő leforgása alatt, emberfeletti munkával elkészítse a németországi baptisták énekeskönyve, a Glaubensstimme magyar fordítását.

Így jelenik meg tehát 1906-ban az első hivatalos magyar nyelvű baptista gyülekezeti énekeskönyv, „A hit hangjai” — szó szerint átvéve a címet is. Hogy melyik éneket ki fordította a munkaközösség tagjai közül, azt homály fedi, ugyanis ezt szerénységből nem tüntették fel a fordítók. A munkaközösség tagjainak egyéb írásai (pl. a felekezeti lapban vagy egyéb kiadványokban) bizonyos stiláris jegyek alapján engednek következtetni egy-egy énekszöveg fordítójára.

A fordítók elsősorban szöveghűsége törekedtek, sokszor szó szerinti fordítással, de számos szövegnél mutatkoznak a költőiség jegyei is. Ugyanakkor tény az is, hogy sokszor nehézkes, olykor homályos sorok, továbbá germanizmusok árulkodnak arról, hogy a fordítók egyike-másika nem rendelkezett fordítói vénával. (Az eddigi filológiai vizsgálatok alapján a Csoják Attilának tulajdonítható fordítások a legigényesebbek a nyelv és a költőiség tekintetében). — Mindent egybevetve mégis megállapítható, hogy „A hit hangjai” szövegeinek egy sajátos atmoszférája érezhető, amelyből bibliikusság, erő, hit és a keresztyén élet mély, valóságos megélésére való buzdítás árad. Az énekver-

* A III. Magyar Egyházzenei Kongresszuson, 1997. március 14-én elhangzott előadás.

sek nagyrészt korálszövegek, amelyek tartalmukban hitvallásos jellegűek. Csak kisebb részben található, főként a Függelékben (mintegy 70 ének) angolszász, amerikai eredetű evangélikai és hitmélyítő szövegek.

Az énekeskönyv 1940-es átdolgozott kiadása jelentős változást hoz a gyülekezeti énekekben és az éneklésben: átbillen a súly az említett, ún. függelék-énekek oldalára. Ez a kiadás már el is hagyja a szétválasztó belső címet, és a korálanyagból mintegy 300-at kihagyva, az addigi 70 énekkel szemben 250-re bővíti a zeneileg könnyebb fajsúlyú anyagot. Az énekszövegek tekintetében ez elsősorban tematikai átcsoportosítást jelentett. Stílus és költőiség vonatkozásában azonban bizonyos fokú továbblépésként értékelhető az 1940-es énekeskönyv, hiszen egyrészt további simításokat végeztek a meghagyott korálszövegeken, másrészt pedig újabb átvett énekekkel számos, költőileg gazdagabb szöveg került be a könyvbe. Ekkorra már irodalmilag felkészültebb munkaközösség vehetett részt a szövegi munkákban, a szerkesztésben. Ugyanakkor tény az is, hogy az irodalmilag jobb felkészültségű gárda éppúgy nem elégítette ki a prozódiai igényeket, mint az 1906-os kiadás munkaközössége, amelynek nem is lehetett fogalma a prozodiáról.

A gyülekezeti énekeskönyv és egyben az éneklés harmadik korszakának mérföldköve „A hit hangjai” 1960-as, erőteljesen átdolgozott kiadása. A Kodály Zoltán és munkatársai által elindított zenei reform éreztette hatását a magyar egyházzenei életben is. Elsősorban erre figyeltek föl a baptista egyházzene vezetői, de észrevették az Európa-szerte megmutatkozó reformtörekvéseket is az egyházi énekeskönyvek terén. A hazai baptistáknál már az 1950-es évek kezdetén fel-felbukkan az énekek megújításának igénye. Elsősorban a karénekeknel tapasztalható —a helyi karvezető személyétől függően— egy-egy alkalmi szövegigazítás, egy-egy prozódiai hiba vagy rossz hangzás kijavítása.

A reform-kiadású gyülekezeti énekeskönyv munkálatainak s főbb szövegi szempontjai a következők voltak:

1. a tartalom, tematika felülvizsgálata, újbóli kialakítása;
2. a megmaradó szövegek szükség szerinti igazítása, esetleg átdolgozása a meglévő stiláris, hangulati és költői értékek megtartásával; az avult nyelvi elemek elhagyása, ugyanakkor az egészséges, értékes nyelvi archaizmusok megtartása;
3. a szöveganyag felfrissítése énekek átvételével hazai és külföldi énekeskönyvekből, új szövegek írása az átvett dallamokra, fordítások;
4. nyitás a magyar egyházi énekkincs felé;
5. nyitás az egyetemes egyházi énekkincs irányába a szövegek vonatkozásában is (történeti vonal);
6. az ökumenikus szempont lehetőség szerinti legnagyobb figyelembevételére egy ének több szövegváltozata esetén;
7. a prozódiai igény lehetőség szerinti legnagyobb kielégítése;
8. az énekeskönyv felekezeti sajátosságának megtartása.

Példák a szövegigazításokra, átdolgozásokra (régí szöveg — új szöveg):

Sok dolog nem lesz többé,
Isten szeret örökké. (9)

Minden múló e földön,
Isten szeret örökkön. (6)

Bölcs Isten, mi vagyok én,
Hogy megmérjem bölcsességed.
Az égben s a föld színén
Minden egyben hirdet Téged,
Mégis mely szem képes arra,
Hogy mélységed átvizsgálja?

Isten, ó, te bölcsesség,
Fel nem érlek ésszel téged.
Minden szép s mi ékeség,
Téged hirdet földön, égen.
Mégis gyarló ember-szemmel
Rád tekintni ki merészel?

Az egész nagy mindenség
Örvend mérhetetlen körbe'.
Dicsőítve zeng az ég:
Nagy az Úrnak bölcsessége.
A menny kiterjedt határa
Nyugszik az Ő bölcs karjába'. (18)

Örvend a nagy mindenség,
Téged dicsér körforgása,
Fennen zeng a széles ég:
Bölcs az Isten, nincsen mása.
S lám, a messzi ég határa
Nyugszik az ő bölcs karjába'. (25)

Utánam! —Krisztus így kiált—,
Keresztyének mindnyájan!
Ki-ki tagadja meg magát
S a lábaim nyomában
Engem követve lépjetek,
Felvén kereszteseket. (174)

Ki utánam jön —szól az Úr—,
Csak úgy követhet engem,
Ha némán tűrni megtanul
És hordja terhét csendben;
Ki megtagadja önmagát,
Csak az nyerhet fönt koronát. (206)

Szavad, óh, Úr, harmateső
Vigaszra szomjazóknak!
Ne legyen a legapróbb fű
Sem híján balsamodnak!
Üdítsd fel mind,
Viruljon mind,
Hogy majd kellő időben
Hozzon gyümölcsöt bőven! (225)

A te szavad, ó, nagy Isten,
A vigasz kútforrása;
Ne légyen köztünk itt egy sem,
Ki szomjazna hiába!
Ó, üdíts fel
Szent igéddel,
Hogy majd kellő időben
Gyümölcsöt hozzunk bőven! (130)

Gyűjtsd fel tüzeddel lelkemet,
Háromegy Isten, óh, tegyed!
Tűzzel, lélekkel kenj fel, hogy
Imádjalak, mint mondja szód! (308)

Gyűjtsd égi lángot szívünkben,
Szentháromságban egy Isten,
Hogy imádságra nyíljon szánk,
Tűz-lelked heve szálljon ránk! (347)

Kitűzött céljainkat nagy részben sikerült elérnünk, de lett volna még legalább egy esztendei munkánk: a szövegek további csiszolása. Ám a külső körülmények határt szabtak. — A prozódia követelményeit alapvetőnek tartottuk. Számos énekszövegben szép példái mutatkoznak a gondolatiság, stílus, költőiség, szöveghangulat és jó prozódia együttes meglétének. Más esetekben viszont —főként szövegigazításoknál, átdolgozásoknál— előfordult, hogy elszegényedett a szöveg a prozódia kedvéért. Töltelékszavak, szakrális közhe-lyek, frázisok jöttek be a jobb prozódia érdekében, a jobb énekelhetőség kedvéért, mert nehezen ment —Kosztolányi szavával élve— „gúzsba kötve táncolni”.

Az énekszövegek versformája, strófaszervezete igen változatos képet mutat, a dallamok szerkezetének megfelelően. A verssorokban számos esetben lüktetnek klasszikai verslábak éppúgy, mint a magyar hangsúlyok. A változatos rímképletek mellett az énekverstől elvárható rímekre, asszonánckokra törekedtek a szövegi munkaközösség tagjai.

Mindent egybevetve: az 1960-as kiadású baptista énekeskönyv szöveganyaga jelentős előrelépésként értékelhető a korábbi két korszakhoz képest.

Az énekeskönyv megjelenése óta eltelt harminchét év gyakorlata megmutatta e könyv szövegeinél is, hogy milyen további változtatások, igazítások, esetleg átdolgozások szükségesek. Ezeken kívül azonban jelentkezik a korszerűség igénye is. A baptista egyház zenei munkásai nyitottak egy újabb énekeskönyv-revízió irányába, és a kezdeti lépéseket már megtették. Úgy tűnik, a szövegi munka sem lesz kisebb és könnyebb, mint a zenei. A korszerűség tekintetében dilemmát jelent korunk nagy kihívása, az ifjúság részéről. Ismeretes, hogy az egyházi berkekben dívó ún. ifjúsági ének mennyire magán hordozza az elvilágiasodás jegyeit, szövegében is általában silány, sekélyes. Márpedig az újabb énekeskönyvet a fiatalságnak is szánnánk, ám korszerűség címén nem hozhatjuk be az utca nyelvi elemeit a szövegekbe, hogy —úgy mond— szót értsünk a fiatalsággal. Az énekszövegeknek a Szentírás minden korszakra érvényes üzenetét kell tükrözniük. A baptista énekeskönyvek szöveganyagában minden időben fontosnak tartottuk a biblicitást, a teológiai témák közt különös hangsúllyal szerepel Isten dicsőítése, imádata, a bűnbe jutott ember megmentése, a megtérés, újjászületés, szent élet és az üdvösség, továbbá: a gyülekezeti (egyházi) élet gyakorlása, a lelki gyümölcstermés, a biznyságtétel (misszióparancs).

Fontos vonásnak tartjuk énekeinknél hogy nemcsak közösségi (kollektív) megfogalmazásban, hanem személyessé téve is megjelenjenek az említett gondolati tartalmak. Úgy véljük, hogy akár az egyik, akár a másik formában íródik is az énekszöveg, mindkettő magában foglalja —kölcönösen— az egyes személyt és a gyülekezetet is, hiszen a gyülekezeti istentisztelet liturgiájának része a közös éneklés.